

A HÓNAPOS SZOBÁK NOMÁDJA

Arcképvázlat az elfelejtett Timár Ferencről

MAJTENYI MIHALY

Szeretlek Szabadka
szerelmem szavakba
nem önthetem

(Timár Ferenc)

Timár Ferencet, a harmincas évek — és a negyvenes évek kezdeti szakaszának — költőjét egészen elfelejtettük már. Pedig őt sem kellene kifelejteni abból a végtelen, verses menetelésből, amely ezen a tájon akkor, negyven év előtt, nem annyira minőségével tűnt ki, hanem nagy áradatával, vitalitásával és makacs irodalomteremtő erejével meg a sokrétűségével. (Minden akkori költői irányzat jelei megtalálhatók ebben a poézisben.)

Timár Ferencet sem kellene elfelejteni (dr. Tiller Ferenc), a gombosi vízimalmos csodálkozóan barna szemű, vékony testű fiát, aki — akár egy rejtélyes, kettős életű lény — a szabadkai szegény sorsú diákok között tengette életét, és aránylag fiatalon került a *Napló* szerkesztőségébe. Még hozzá egy nagyon pozitív újságíró-mesterségbeli plusszal: kitűnő gyorsíró volt, s már ezzel a tulajdonságával is felhívta magára a laptulajdonos figyelmét. Az, hogy valaki költő, inkább tehetetlennek számított az akkori újságírásban, a betűapostolok végtelen csapatában... a napilapnak fontosabb volt a telefonon áramló anyagot szorgalmasan felvenni, fontosabb minden költői sornál; az is latba esett Timárnál, hogy jogász (később a szegedi egyetemen jogi doktorátust nyert). Az emberek ámultak ennyi ambíció láttán, egyetlen szegénydiák ennyi ambícióján, aki három emberre való tudást sűrített össze nem kis térfogatú koponyájában. Rejtélyes, kettős életű lény volt — így mondtam, ugye? —, nem is tudom, mikor ért rá verseket álmodni, talán két telefon között, amikor a Dunaposta híreit vette, vagy Flamm dr. és Gelei Dezső szóáradatát szorította érthető mederbe. „A Tillert kérem, ha lehet”, ez volt mindig a kívánság a drót túlsó felén, és nem volt az a végtelen politikai szóáradat, költségvetésbeli vitaanyag, amelynek nem tudott volna helyet szorítani vastag és széles jegyzőtömbjén. Idősebb kollégái sokszor éreztették vele, hogy ő „csak gyorsíró”, de mert cikkei hibátlanok voltak, igyekeztek legalább leadott kéziratái első három-négy sorába belejavítani, hogy mégis látsszon a különbség az újságírói és gyorsírói munka között. A lap „friss anyagának” majdnem egyharmadát ő adta, és sordíjban háromszor annyit tudott volna „kinyomni”,

fizetéséért, mint a legszószerűbb sordíjas munkatárs, nála azonban két-háromszáz dináros fizetésjavítás is jaj de nehezen született meg, hiszen ő még fiatal, még úgyszólván tanul csak, gyorsírónak, jogásznak, újságírónak; költői vénája is elég soványka, örüljön, ha írhat a vasárnapi mellékletbe! Örüljön, hogy van egy hónapos szobája és abban ágy, tiszta ágyneművel, örüljön az ilyen, akinek se hangja, se tekintélye még, sem összeköttetése a városban, akiben csak vad munkadűh él... igen, ilyen Benjáminja volt akkor az újságnak.

Keresem verseskönyvében (*Rongyos madár*) a gyorsíró jelen rabszolgájának valamiféle lázadását, magyarázkodását: ezzel naggyá lehetett volna a költészetben is, mert soha költő nem vallott a gyorsírásról és a gyorsírójelekről, talán költő sem született soha a gyorsírók között... tudtommal legalább nem. A mások szövegének gépies visszaadása olyan kényszere a memóriának és a szellemnek, hogy aki sokáig csinálta, olyan lehetett, mint aki tíz évig húzta az evezőt egy rabszolgagályán. Ezt az érzését azonban Timár — talán szeméremből, vagy azért, mert nem volt benne csak régi vágású *Ars poetica* — sohasem vitte a versek piacára. Puha és lágy gyorsíróceruzáinak jelei az ákombákomok nyomán rákerültek az akkori újságlapokra, az egész akkori „történelmi idők” minden félelmével és minden hazugságával, „eltussolásával” és nagyképűségével... később minden vakságával és kegyetlenségével. Timár Ferenc azonban, túl a szerkesztőségi órák tíz-tizenkét órák, tizenhat órák munkáján, egy másik világot épített ki magának, a rongyos madár világát:

Túl hágón, hólepte dombokon
csillag-én magasán fényes tűz remeg.
Röptem most oda ível, örök fészkemet
rajta rakom meg... ott tollászkodom.

A költő világának ez a tollászkodása maradt csak ránk (meg egy prózai kötete elég szerencsétlen lírai újságcikkekkel; verseit, azt elmerülve írhatta, ezt a könyvet azonban mintha csak vázlatban vetette volna papírra).

A tollászkodó poéta verseiben mennyi keserűség! „Lélekben úgy lát-szik vagyombukott vagy” — írja egy helyen. A Madách-margó című versében felcsillan valami büszke póz:

Szolgák vagyunk, égünk rajongva
Tűzünk tragikus, ez üdvözíthet.
Eszme, ha halálos kór lennél, én még
Akkor is hiszlek.

Vannak kitörései, de sehol, hogy: a betűnek, a gyorsírás ákombákom-jának vagyok csak rabszolgája, mai ember. A mai ember nála néha expresszionista lázadás. (Önmagát így írja le):

57 kilogramm nettó
csomó sejt mézből és vízből .
1911 óta egészszet alkot...

Születésének esztendejét többször is becsempészte költészetébe. Van egy vers — ebben a kötetben nem találom —, amelyben a gombosi híd iker-testvérének mondja magát: az is 1911-ben „épült”, s végül felteszi a kérdést: melyikük él majd tovább? (A híd, a régi gombosi híd 1941-ig élt, Timár 1944-ig.) Vannak versei, amelyek akármelyik gyermekverseskönyv hasznára válhatnak ma is; ahogy például az arab számjegyeket költői látomással felsorakoztatja:

0

Két kis egyenes a körbe
Gyermek zokogva törsz be
Új rab vagy, visz már a malom,
Tiéd a részvét, a szájalom.

A számok (számjegyek) ilyen magyarázatát, ha kicsit Rimbaud nyomán is — aki a magánhangzókat csodáltatta meg csodálatosan és egyénien —, Timár a számjegyek, az arab számok formájából kiindulva ad lélekátmelegítő csodálatos sorokat; néhány ilyen sikerült költői rezonálást itt adok:

1

Kampós, szigonyos legény
Sovány. Magányos, Kemény.
Nem tudja: egy a völgy, a hegy
Most itt már minden egyremegy.

3

Buján kavargó kövér dáma
Kövér karjait feléd kitarja

— — — — —

5

Pipás bölcs, pocakos polgár
Tréfálva ül pohár bornál
Hordaja teli, gondja nincsen
Baj kezenyoma nincs a kilincsen.

7

Sivár kegyetlen, vakmerő a hét
Valamit lázasan keres nagyon rég,
Hét fájdalom szúrta törrel a szívét
Megpróbál gonosznak lenni még

9

Vezeklő aszkéta, kámzsás barát
Elhagyta a világ búját-baját
Szemében félőrült fehér világ
Hangja eszelős. Majd a túlvilág!

Ha adós is maradt nekünk (a számjegyek verscsokrát kivéve) a gyorsírás jeleinek költői felékesítésével, az „áttételek” lelki folyamatának felvillantásával, a „jelények” mágikus hatalmával, szóval szabadkai mun-

kaéveinek igazi emócióival, nem maradt adós a gyermekkorával és a couleur locale-lal; nem is annak tanyai-rónai továbbregzésével, hanem a varázsos régi dunai vízivilággal, az azóta régen eltűnt gombosi vízimalmok felrajzolásával:

Lent a folyón malmok mormoltak szép lágyan
Mohás lapátjukon csillogtak a cseppek
Tündérgyöngy voltak: csurogtak, csepegtek.

„Iszapos a sorsunk, zavaros folyó” — ezzel a belépővel, ezzel a képpel adta tudtul, hogy ifjúságában ezzel a vízivilággal és annak képeivel telt meg a lelke. Méghozzá teljes tulajdonjoggal, hiszen a malmok sorában:

Ott állt a miénk is, régi kopott jószág,
ki látott engem és látta nagyapámat...

Hozzászegődött, igen, lelkéhez ez a vízimolnár-világ, öregedését is ilyen hasonlattal jelzi:

Hajunkat az égből szürke liszttel szórják

— a munka közben mindig fehér hajú apák és nagyapák kísérteties, visszajáró képe ez. Kinek volt még ilyen lisztlepte kincsesládája ezen a tájon?

Aztán a tutajok, amelyek elsodrónak a korhadtan kelepelő régi vízimalom mellett. (Faktúrának egy régi német dal: Es klappert die Mühle am rauschenden Bach.)

Alvó vizeken, nyugodt nagy éjben
Siklik pár szálfá: rajta lakom.

Egy, a gyermekkorából előmerészkedő kép, egy elgázolt kutya története. S mintha Axel Munthe híres regényének (*San Michele regénye*) oldalairól lépett volna elénk a legszomorúbb, de lélekfelemelő kutya-história a maga szívbe markoló záróakkordjával:

Szent Péter udvarán húséges ebére
Minden elárvult úr egyszer rátalál

Persze ebből a gyerekkorból ki kellett lépni, el kellett indulni egyszer a túlzúfolt, tanulással és munkával teli szerkesztőségi világ felé, s mostantól ez a munkahely. És az otthon? A hónapos szoba persze. Ő, azok a végtelen örökké változó hónapos szobák, az „öreglegények” otthonai. Költői képében Timár önmagát a hónapos szobák nomádjának nevezte, milyen kegyetlen precizitással jelenik meg ez az önvallomás:

Némák és hűsek ezek a cellák
A szobaúr cinikus szerzetes

Hogy lehet-e itt is öröm? Lehet. Amikor az albérlő — a sors kegyelméből — napos, szép szobát talál.

Hónapos szobák nomádja,
Kit csöndben temetnek az évek
Kincset lelt. Szerényen boldog
Hónapos szobába tévedt

Keleti ablak, előtte akác
Annak hajában hajnali csillag
Szitáló nap... téged írlak

Enyém a kincs, szerencsés szolgalom
És nézek keletre innen
Szeret engem — úgy látom én —
A szelek gazdája, az isten.

Vannak versei, mint a Gyolcskendő, amelyek olvasásakor sajnáljuk, hogy nem bőbeszédűbb s hogy a vers oly hamar véget ér. A meghökkenés csak ritkán szerepel Timár költői kelléktárában, mégis Ha elsírnám magam az utcasarkon című versében úgy égnek a vers utolsó sorai, mint az országotakra és a városba tévedt ámuló igazság.

Ha elsírnám magam az utcasarkon...
Lehet, hogy senki sem venné észre
Fejük zavartan fordítanak félre

— — — — —

Némelyik nyersen és furcsán köhögne
Tán az is lenne ott, aki röhögne
Ha némán a durva útról karjukba
Emelnének, mint a bibliai szent nők
A telefonon hívott, harcsabajszú szelíd
És tárgyilagos mentők.

Kassák Lajosnak, vagy talán inkább Erich Kästnernek verses vallomása csillan fel ebben a pár sorban: a „tárgyilagosság” magasan ott lobog, tárgyilagosan, és az ember meghökkenve kérdezi önmagától: mondd, hát nem így lenne? Sírni az utcasarkon felnőttek — akinek nem halt meg véletlenül senkije és más indítékot nem tud dadogni, nem is eredményezhet mást, mint egy telefonhívást (Szabadkán akkor még nem volt automata): Kisasszony, a mentőket kérem!

Ezekből az évekből való a szinte ellenállhatatlanul elragadó és kísértetiesen precíz vallomása a Holdról:

Tudjátok, szilveszterkor nem volt nagykabátom
s átmentem az utca holdas oldalára
hogy átmelegítsem fagyos fülem.

S ebből a korból egy útirajz természetleírása:

Aztán csak a nádas susog a széllel
Aranyszint álmodik karján a madár
S az országúton fázik a halál...

Ma is itt élhetne, alkotna köztünk, de elfelejtett vonatra ülni és hazautazni Gombosra, a vízimalmok világába, és ott maradt gyorsíró-tudományával az akkor olyan forró szabadkai aszfalton és homokon. A sors pedig néha azt diktálja, hogy indulni kell a fergeteg elől — mindenfajta fergeteg elől —, amely (ne kutassuk most, annyi sok év után, hogy miért) elmosta a lába nyomát.